

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן צבי

פרשה ארץ ישראלית בא

תפילין ממערות מדבר יהודה

מאת: טליה זיסקין

לראות את הממצא המפתיע: נא להשתדל במשרד החוץ להביא [...] את זוגי התפילין מימי מרד בר כוכבא [...] שנתגלו במערה אי שם בשטח ממשלת הירדן, בכדי להיבדק כאן ע"י הרבנים לשם בירור אם סידור הנחת הפרשיות בהן הוא כפי דעת רש"י או כפי דעת רבינו תם ז"ל (מכתב מאת מ' א' אביצדק, מזכירו של הרב הרצוג, כ"א באייר תשי"ג, מתוך: ארכיון הרב ד"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג).

בחקר התפילין עסקו חוקרים ואנשי הלכה. בחלק מיריעות התפילין שנמצאו מופיעות הפרשיות כמו שהן כתובות על יריעות התפילין כיום, ובחלק מהן גבולותיהם של התחלת כל פרשה ושל סיומה שונים מהקיים בתפילין כיום. שוני נוסף בין התפילין של אז לתפילין של היום מתבטא בגודלן, כשהתפילין של היום גדולות יותר. ואולם למרות השינויים הקלים הדמיון במרחק של 2000 שנה וההמשכיות העולה ממנו מרשימים ומרגשים.

מציאת התפילין במערות במדבר במסגרת קיום חיים אלטרנטיביים במרחק לא רב מירושלים, בקומראן בסוף ימי הבית השני ובמערות המפלט בימי המרידות, מעידה על ההשקעה בקיום המצווה ועל חשיבות ההקפדה עליה גם בעיתות משבר.

מצוות התפילין מופיעה לראשונה בפרשתנו וחוזרת בתורה עוד פעמיים. **וְהָיָה לְאוֹת עַל-יְדְכֶם, וּלְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: כִּי בְחֶזֶק יָד הוֹצִיאֲנוּ ה' מִמִּצְרָיִם** (שמות יג, טז). הרמז היחיד לקיום המצווה בספרי הנביאים והכתובים מופיע בספר יחזקאל: עם תיאור מותה העתידי של אשת יחזקאל מצווה אותו ה' שלא להתאבל. בין השאר נאמר לו: **פָּאֲרָךְ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ, וְהָעֵלֶיךָ תְּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ** (יחזקאל כד, יז), והתלמוד הבבלי מפרש את ה"פאר" כתפילין: **אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אָבֵל חַיִּיב בְּכָל הַמַּצּוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה, חוּץ מִן הַתְּפִילִין, שֶׁהֵרִי נֹאמֵר בָּהֶם פֶּאֶר, שְׁנֹאמֵר: פֶּאֲרָךְ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ** (בבלי ברכות, יא ע"א). פרטי מצוות התפילין והלכותיה אינם מפורטים בכתובים, על כן חז"ל הגדירו כהלכה למשה מסיני את חלקם, למשל את צבע בתי התפילין ואת צורתם.

גילוי מערות מדבר יהודה אפשר הצצה לאורח החיים של היהודים בסוף ימי הבית השני ועד ימי מרד בר כוכבא. בחפירות הארכאולוגיות במערות קומראן התגלו כתבי יד רבים, הכתובים על מגילות, וממצאים המעידים על חיי היום-יום של אנשי כת מדבר יהודה. במגילות נמצאו ספרי התנ"ך, ספרים חיצוניים וספרים כיתתיים. בתוכם נתגלו שרידים של כשלושים יריעות קלף קטנות שעליהן כתובות פרשיות מן המקרא, ומקורן ככל הנראה בתפילין. נוסף על כך התגלו עשרים וארבע קציצות תפילין (קופסית העור המכילה את יריעות הקלף שעליהן כתובות פרשיות התפילין). תשע מהקציצות בעלות בית אחד (שקע אחד להכנסת יריעת קלף) והן שימשו ככל הנראה תפילין של יד, וחמש עשרה מהקציצות בעלות ארבעה בתים ומייצגות תפילין של ראש. במקומות נוספים, במערות המפלט נחל מורבעאת ובנחל צאלים, נמצאו שני זוגות תפילין שככל הנראה היו בשימוש בימי המרד הגדול או בימי מרד בר כוכבא.

במציאת קציצות התפילין ופרשיותיהן נפתחה הזדמנות נדירה להשוואת פרטי ההלכה, שהייתה נהוגה בקומראן בימי הבית השני וקצת לאחריו, להלכה המתועדת בספרות חז"ל, והדבר עורר עניין רב בקרב אנשי ההלכה והמחקר. כך למשל, ביקש הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל בין השנים תרצ"ז-תשי"ט (1936-1959),

לעיון נוסף

- אדלר יונתן, "בית תפילין ממערת המגילות (מערה 34) שבנחל צאלים", בתוך: טבגר אהרון ועמר זהר (עורכים), **במעבה ההר** (7), אריאל 2017, עמ' 145-162
- נחמן דוד, "תפילין ומזוזות של קומראן", בתוך: קיסטר מנחם (עורך), **מגילות קומראן, מבואות ומחקרים**, ירושלים, 2009, עמ'